

YOZGAT'TA

-Şûretteki ve Şîretteki Tarih- *Zaman*

S. BURHANETTİN KAPUSUZOĞLU

© / otukennesriyat

YAYIN NU: 2271
KÜLTÜR SERİSİ: 1190

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-890-2

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.©

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kitap Editörü: Nâzım Terzioğlu

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

S. Burhanettin Kapusuzoğlu: 1972 yılında Yozgat'ta doğdu. İlim, kültür ve sanat konularının entelektüel seviyede konuşulduğu, sohbet meclisi, geleneği ve kütüphanesi olan geniş bir aile ocağında yetişti. Tahsilinin Yozgat safhasını Yozgat Lisesi'nden mezun olarak tamamladı. Daha sonra Kayseri'ye giderek Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yüksek tahsil yaptı. Halen bir kamu kurumunda müşavir olarak hizmet etmektedir. Arapça, Farsça ve Almanca bilmektedir.

Ailesinden tevarüs ettiği hazinenin muazzam imkânı sayesinde tarih, medeniyet ve kültür meselelerine erken yaşta âşina oldu. Fakülte yıllarından itibaren düzenli olarak çeşitli dergi ve gazetelerde yazmaya başladı. Bilhassa Bozok tarihi, kültürü ve halk bilimine dair hepsi sahasında ilk olan derleme ve araştırmalarını yazı konusu yaptı.

Yozgat'ı köyleri ile birlikte defalarca dolaştı, derlemeler yaptı ve geniş bir kültür envanteri çıkardı. Yozgat'ta kültür ve sanat çalışmaları yürüttü, projeler yaptı. I. Uluslararası Bozok Sempozyumu'nun düzenlenmesini sağladı. Uzun süre devam eden Bozok Konferansları adıyla sohbet toplantıları tertip etti. Yozgat Valiliği tarafından düzenlenen Nida Tüfekçi Altın Bağlama Kültür Sanat Ödülleri'nin ve Abbas Sayar Hikâye Yarışması'nın jüri üyeleri arasında bulundu. 26 Aralık 2009 tarihinde, Araştırma Dahında Nida Tüfekçi Altın Bağlama Kültür Sanat Ödülü'ne lâayık görüldü.

Türkiye ve Kazakistan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik katkılarından dolayı 23 Ocak 2014 tarihinde Kazakistan Büyükelçiliği'nde düzenlenen bir törenle Kazakistan Dostluk Madalyası kendisine tevcih edildi. TYB ve ESKADER'in, 2015 Kültür Sanat Ödülleri'ne “Şehir Dalı”nda lâayık görüldü.

İçindekiler

TAKDİM

Cemil ÇİÇEK / 11

ÖN SÖZ

S. Burhanettin KAPUSUZOĞLU / 15

BOZOK TARİHİ

Coğrafyanın Tarifi Yahut Tabîî Bir Tasvir / 23

Bozok Adı / 25

Bozok Mülkünün Kadim Hikâyesi / 29

Osmanlı Devlet Burcunda Bir Yozgatlı:

Sadrazam Kara Mustafa Paşa / 43

Çapanoğulları / 49

Eski Yozgat İçin Hazin Bir Son:

Çapanoğlu Hadisesi / 57

İmparatorluk Dağılırken Cepheler,

Millî Mücadele ve Yozgat / 79

Mustafa Kemâl Paşa'nın Yozgat'a Gelişi / 89

ANADOLU'DA KURULAN SON ŞEHİR: YOZGAT

Yozgat Adının Mânâsı Beyanındadır / 119

Yozgat Şehri / 127

İmar Faaliyetleri ve Yozgat Belediye Reisleri / 139

“Başımıza Gelenler” Yahut Soğluk'un Başındaki Duman / 145

BOZOK'UN KÜLTÜR HAYATININ ŞERHİ

Medeniyet, Kültür ve Gelenek / **153**

Bir İrfan Ocağı: Tekkeler / **167**

Yesevî Şeyhi Emîrce Sultan ve Zaviyesi / **191**

Kitabî Bir Medeniyetin Talim Mekânı: Medrese / **195**

Şehir ve Köy Arasında Kültür ve Mekân / **197**

Mekânın Ruhu: Mimarî ve Yozgat Abideleri / **201**

Şiir Yahut Sözün Saltanatı / **231**

ÂHENGİN ŞEHRÂYİNİ

Yozgat Mûsikî Geleneğinin Beyanıdır / **283**

Meşhur Mûsikîşinaslar / **291**

Yozgat Sürmelisi / **293**

SONUÇ / **307**

KAYNAKÇA / **309**

Takdim

Medeniyet, insanlık tarihinin en önemli ve hayati kavramlarından biridir. İnsan topluluklarının tarım, ticaret ve sanayi gibi faaliyetler sayesinde gelişerek oluşturdukları kültürel, sosyal ve ekonomik yapılar, medeniyetlerin temelini oluşturur.

Şehirler, medeniyetlerin gelişimindeki en önemli yerleşim alanları olarak karşımıza çıkar. Şehir, yalnızca insanların yaşadığı bir yer değil, aynı zamanda fikirlerin, kültürlerin ve sanatın geliştiği dinamik bir merkezdir. Şehirleşme süreciyle birlikte mimari de büyük bir gelişim göstermiştir. İlk yerleşim alanlarından günümüze kadar şehirlerin mimari yapısı, toplumsal ihtiyaçlara göre şekillenmiş ve sürekli değişerek gelişmiştir.

Mimarî, bir şehrin kimliğini oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Tarih boyunca inşa edilen yapılar, o dönemin estetik anlayışını, teknolojik imkânlarını ve hayat tarzını yansıtır. Meselâ eski çağlarda Roma'daki sütunlu yapılar, dönemin güç ve ihtişam arayışını simgelerken, Ortaçağ şehirlerinin etrafındaki surlar, güvenlik ihtiyacını karşılıyordu. Modern zamanlarda ise yaşadığımız şehirlerde gökdelenler ve büyük binalar teknolojinin ve küresel tüketimin unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şehirlilik, bir toplumun medeniyet seviyesini gösteren önemli bir ölçüdür. Şehirde yaşayan fertlerin sosyalleşme biçimleri, kültürel alışverişleri ve hayat tarzları, bir şehrin nasıl bir medeniyet seviyesinde olduğunu belirler. Şehirlerin planlanması ve yönetilmesi, insan hayatını doğrudan etkiler. Bu nedenle şehirleşme, yalnızca mimari veya ekonomik bir olgu değil, aynı zamanda toplumsal bir süreçtir. Geçmişten günümüze şehirlerin birikimi, mimari eserler ve sosyal ilişkiler, medeniyetlerin en değerli mirasıdır.

Türk kültür ve medeniyetinin derin izlerini taşıyan kadim coğrafyamızın nadide şehirlerinden olan Yozgat; Selçuklu ve Osmanlı asırlarından kalan tarihî mirası, eşsiz tabiatı ve zengin kültürel birikimi ile Anadolu'nun kalbinde müstesna bir yere sahiptir. Yalnızca Bozok mülkündeki bir şehir olarak değil, bir medeniyet hazinesi olarak da anılmayı hak eden bu topraklar, yüzyıllar boyunca tarih, kültür ve sanatın merkezlerinden biri olmuştur.

Yozgat, Selçuklular, Danişmendliler, Dulkadirîliler ve Osmanlı imparatorluk zamanlarından Cumhuriyet'in kuruluşuna dek her safhada var olmuş ve adı hep hayırla ve hatırla anılmıştır. Ara ara dertlere giriftar olsa da Türkiye'nin kalpgâhında yer almanın yükümlülüklerini hakkıyla yerine getirmiştir. Hele ki Millî Mücadele yıllarında vatanperver insanların fedakârlıklarıyla tarih sahnesinde mümtaz bir yer edinmiştir.

Osmanlı döneminde Bozok Sancağı'nın merkezinde bir âyân başşehri olan Yozgat, Anadolu'nun önemli idarî ve ticarî merkezlerinden biri olmuştur. Bu tarihî sürecin hasılası Yozgat'ın mimarî dokusunda ve gelenekli hayat tarzında belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Selçuklular, Dulkadirîliler ve Osmanlı dönemlerine ait kaleler, camiler, tekkeler, türbeler, kervansaraylar, hanlar ve arastalar tüm sancakta ve Yozgat'ta tarihsel mirasın bugüne ulaşan izleri olarak vilayetin ve merkez şehrin kimliğine katkıda bulunmaktadır.

Yozgat'ın tarihî ve kültürel zenginliklerine fısıldayan Bozok Yaylası'nın serin esintisi, Soğluk Dağı'nın/Çamlık'ın huzur veren sessizliği bu toprakların harikalarındandır. Tabiatın ve kültürün iç içe geçtiği Yozgat, gezip görenlerin hâfızalarından silinmeyen bir gü-

“Ünlü süvarilerin, harp meydanlarında
kahramanca dövüşen
Türk yiğitlerinin harman olduğu diyar!
Bozok Yaylası’nın çocukları! Var olun!”

Gâzî Mustafa Kemâl Paşa
3 Şubat 1934 Yozgat

Fi tarihinde Yozgat.

Bozok Tarihi

Büyük Cami.

Coğrafyanın Tarifi Yahut Tabîî Bir Tasvir

Her türlü fizikî şartı bağrında taşıyan ve üzerinde yaşanan kara parçası coğrafyadır. Bu bakımdan coğrafya, hayattan gayrısı değildir. Küre-i arza ait topraklar üzerinde, ruh ve beşer ikliminin birlikteliği sayesinde coğrafya, vatandır. Medeniyet ve coğrafya arasında birbirinden ayrı düşünölemeyecek güçlü bir bağ vardır. Medeniyetlerin tarih sahnesine çıkıp gelişmesinde ve kültürlerin bir hayat tarzı olarak benimsenip yaşanmasında coğrafyanın mühim bir tesiri vardır. Coğrafi tesir, medeniyet inşâsındaki insana kendisine göre mevzi almasını ısmar eden ve açıkça meydan okuma sayılabilecek bir cevaptır adeta.

Coğrafyanın bahşettiği imkân ya da imkânsızlıklar medeniyet duraklarını belirler. Bu bakımdan coğrafya, tarihin mühim bir parçasıdır. Coğrafya, siyasî ve iktisadî şartların tesiriyle de ya değer kazanır ya da kıymetini yitirir. Coğrafya insana, insan da coğrafyaya istikamet tayin eder. Şehirlerin kurulması, gelişmesi ya da yıkılıp yok olmasında coğrafyanın yeri tartışma götürmez bir hakikattir.

Tarihin yan dallarından birisi de milletlerle üzerinde yaşadıkları coğrafya arasındaki münasebeti ve karşılıklı tesirleri inceleyen beşerî coğrafyadır. Medeniyetlerin gelişmesinde ya da gerileyip yok olmasında insanların kültürleriyle birlikte tabîî ortam ve yeryüzü şekillerinin mühim bir yeri vardır. Tarih, yeraltı özellikleri ve imkânları ile coğrafya ile sıkı bir münasebet içindedir. Medeniyet seviyesi, insanlığın coğrafi imkânları iyi kullanıp kullanamamasına ve bu yöndeki becerisine göre yükselmiş ya da düşmüştür. Medeniyet sahaları, insan akıl ve idrakinin tabiata yön verme kabiliyeti ile ortaya koydukları ile doludur. Bu sebeple tarih, edebiyat, kültür sanat gibi alt başlıklar, tabîî şartlar ve iklim özellikleri göz önüne alınarak incelenmelidir.

یوزغات دن جہنوب مغرب قس

Yozgat'ın cenûb-i garbî kısmı. Nakipzâde Camii dikkat çekiyor.

Tabii ki Bozok tarihi ve Yozgat şehri de üzerinde yaşadığımız yaylaların coğrafi şartlarından ayrı düşünülemez.¹ Yozgat, İç Anadolu Bölgesi'ndeki en geniş yaylalardan olan "Bozok Yaylası" üzerinde yer almaktadır. Bozok Yaylası, Orta Anadolu'nun Orta Kızılırmak havzasında, Kızılırmak yayının çevirdiği dalgalı bir arazi özelliğindedir. Karaziyaret Tepesi, Nalbant Dağı, Gevencik Dağı, Karababa Dağı, Sııklı Dağı, Zincirli Dağ, Sııklı Dağı, Sırçalı Dağı, Dokuzun Dağı, Sivri Dağ, Karahisar Dağları, Kızıldağ, Çörekli Değirmen Tepesi, Çomakdağ, Tahtalıdağ, Uzunburun Dağı, Türüdağı, Dormik Dağı, Didendim Dağı, Yerliboyun Dağı, Köklü Dağ, Akdaş Dağları, Çatalalan Dağı, Yoncalıkbaşı Dağı, Soğluk Dağı, Kerkenes Dağı, Yazır Dağı, Akdağlar, Danlı Dağ, Deveci Dağı, Aygar Dağı dağlardan bazılarıdır.

Yozgat, Orta Anadolu'da özler bölgesidir. Koyunlu Yusufözü, Yazır Dağı'ndan başlayarak Siyah, Battal ve Paşaköy üzerinden Kanak'a karışan Çayırözü,² Yozgat'ta Soğluk Dağı'ndan itibaren dereleri toplayarak büyüyen ve Yerköy'de Delice Irmağı'na karışan Baltı Özü, Kanak Suyu, Deli Irmağı, Çekerek Irmağı en büyük akarsulardır. Yerköy ve Sekili Ovası, Boğazlıyan Ovası, Paşaköy Ovası vilayetin en değerli bereket sahalarındandır.

Bozok Adı

Bozok, Türkiye tarihinde kadim köklerle sarsılmaz bir rabitanın Bifadesi olmak bakımından kendine has bir değer taşır. Oğuz neslinin yirmi dört boyunun sağ cenahında yer alan on

¹ Yozgat'ın idarî taksimatında, köy ve mevki adlarında, coğrafi yapı temel belirleyicidir. Meselâ, esasında bir Söğüt ağacı türü olan "Sorgun" ağacından dolayı Sorgun Kazâsı'na verilen isim, Karanı Dere, Dere Mahal, Yazı Çepni, Kışla, Yazı Kışla, İğdeli, Sırçalı, Boğazlıyan, Karamağara, Musabeyli Boğazı gibi, adını coğrafyadan alan yüzlerce belde ve mevki bulunmaktadır. Bununla birlikte Sorgun adı ile bir boy/aşiret de olabilir.

² Çayırözü, Battal'ın eski ismidir aynı zamanda. Çok eski bir ismi de Topaktaş'tır.

Fî tarihinde Yozgat.

iki teşekkülün adı olan Bozok, pek latif bir tevafuk eseri olarak Anadolu'nun kalpgâhında yer alan şimdiki Yozgat ve civarına da alevdir. Esasen Bozok, kelime olarak, varlık alâmeti olarak derin bir damarın yankısından başka bir şey değildir.

Reşideddin, *Oğuzname*'sinde Bozok adına mânâ verirken:

“Babaları Oğuz, yayı üçe parçalayıp daha büyük üç oğluna, üç oku da küçük üç oğluna verdi. Şöyle karar verdi. Kendilerine yay verdiği üç oğlunun soyundan gelecek kavme Bozok densin. Çünkü bunlara yayı parçalamak için onu muhakkak parçalamak gerekti. Bozok sözünün de zaten mânâsı parçalamak, bozmaktır.”³

der.

Fakat buna mukabil, mütebahhir Türkiyat alimlerinin meseleye dair söyledikleri de faydadan hâlî değildir hiç şüphesiz... Bozok kelimesine dair üstad tarihçi Faruk Sümer şu izahatta bulunur:

“Reşideddin, “Bozok” kelimesini “parçalamak” şeklinde mânâlandırmıştır ki, kelimenin “boz” fülinden getirildiği görülüyor. “Üçok” da “üç adet ok” şeklinde izah edilmiştir. Fakat bu izah şekillerini kabul etmeye imkân yoktur. Ok’un “On Ok”ta olduğu gibi, eski zamanlarda “boy” mânâsına geldiğini biliyoruz. Bu isimlerdeki “ok” kelimesinin de boy mânâsında olduğu muhakkaktır. Buna göre “Üçok” “üç boy” demektir. Bozok’a gelince, buradaki “boz” kelimesinin de bir rakamın yerini aldığı aklı geliyor.”⁴

Bununla birlikte, Bozok’un mânâsına dair şu şerh de hayli ilgi çekicidir. Şöyle ki:

³ Bkz.: Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tablîli*, İstanbul 1982, s. 48.

⁴ Faruk Sümer, *Oğuzlar, Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları*, İstanbul 1992, s. 165.